

UDK 811.163.43'282.2(497.6 Travnik)

UDK 811.163.43'34(497.6 Travnik)

UDK 811.163.42'282.2(497.6 Travnik)

UDK 811.163.42'34(497.6 Travnik)

Stručni rad

Mr. sc. Elmedina Alić
Sanja Ledić, MA

SILAZNI AKCENTI NA UNUTRAŠNjim SLOGOVIMA U GOVORU SREDNJOŠKOLSKIH UČENIKA U TRAVNIKU

Sažetak

Četveroakcenatski sistem karakteristika je svih novoštokavskih varijeteta, međutim stvarna distribucija akcenata u leksičkim i paradigmatiskim oblicima može znatno varirati. Fonetske i fonološke karakteristike novoštokavskih akcenata, zbog složenosti situacije, bile su predmet neslaganja od samog početka njihovog proučavanja. Razloge tog neslaganja nalazimo u različitim interpretacijama oko primarnosti tona ili intenziteta i različitim fonološkim analizama. Razlika između „silaznih i uzlaznih“ akcenata zasnovana je na kretanju tona unutar akcentovanog sloga. Tonski odnos između akcentovanog sloga i sloga koji mu slijedi doprinosi, također, razlikovanju između ove dvije vrste akcenata. U riječima s uzlaznim akcentima ovaj slog je mnogo viši nego slog koji slijedi iza silaznog akcenta. Obično se ovi unutar slogovni i međuslogovni tonski odnosi javljaju zajedno. Odavno je uočeno da u realnom govornom stanju bosanskoga i hrvatskoga jezika postoje odstupanja od pravila ograničenja silaznih akcenata na prvi slog riječi. Cilj rada je ustanoviti koliko je utemeljena pretpostavka da se u praksi često odstupa od novoštokavske distribucije naglasaka, posebno kod riječi stranoga porijekla. Na temelju istraživanja analizira se pojava silaznih akcenata na unutrašnjem slogu u govoru Travnika. Analizirani korpus i podaci prikupljeni pomoću dva upitnika (na bosanskom i hrvatskom jeziku) pokazat će savremenu zastupljenost pojave odstupanja od klasične akcentuacije hrvatskoga i bosanskoga jezika u govoru srednjoškolskih učenika u Travniku.

Ključne riječi: ograničenja silaznih akcenata, unutrašnji slog, riječi stranoga porijekla, govor srednjoškolskih učenika u Travnika.

Uvod

*Prozodija*¹ (grč. *prosodia*) dio je nauke o jeziku koja unutar fonologije istražuje prozodijske (naglasne) pojave u jednom jeziku. (HG, 1997: 66) Naglasak (akcenat) i nenaglašena dužina zovu se prozodijske jedinice (*prozodemi*). Isticanje jednoga sloga u riječi jačinom i visinom glasa naziva se *akcenat* ili *naglasak*. To jače naglašavanje ili akcent ima tri svojstva: *jačinu*, *visinu* i *trajanje*. (GBJ, 2000: 119)

Akcenat je istovremeno ostvarenje jačine, tona i trajanja u izgovoru sloga. Jačina, ton i trajanje elementi su akcenta bosanskoga i hrvatskoga jezika. Kada se te tri komponente ostvare u jednom slogu, kažemo da je taj slog, za razliku od drugih, naglašen, tj. da nosi akcenat riječi. Trajanje ili kvantitet pripada slogu, samoglasniku, koji je nosilac sloga i pridružuje se akcentu, ali se može javljati i iza akcenta. Jačina i ton nazivaju se *kvalitet*. U bosanskom i hrvatskom

¹ Škarić i Lazić (2002:7) govore o naglasku kao vrijednosnom određenju kada kažu: „Prozodija riječi ili skraćeno naglasak, nije samo razlikovna fonološka crta koja ima vrijednost u sosiropskome smislu, nego je i biljeg, paralingvistički znak prema kojem se vrijednosno određujemo – pozitivno ili negativno u različitom stupnju, i to u ovisnosti o vrijednosnom određenju zajednice koja se služi tim znakom.“

jeziku su povezani jedan s drugim. Ova dva elementa, *kvantitet* i *kvalitet*, ostvaruju mogućnost za četiri akcenatske vrijednosti:

silaznost	uzlaznost}	<i>kvalitet</i>
dužina	kratkoća}	<i>kvantitet</i>

Akcenatski (naglasni) sistem bosanskoga i hrvatskoga jezika temelji se na novoštokavskoj akcentuaciji, i ima četiri akcenatske vrijednosti, međutim stvarna distribucija akcenata u leksičkim i paradigmatiskim oblicima može znatno varirati. Fonetske i fonološke karakteristike novoštokavskih akcenata, zbog složenosti situacije, bile su predmet neslaganja od samog početka njihovog proučavanja. Razloge tog neslaganja nalazimo u:

1. *različitim interpretacijama oko primarnosti tona ili intenziteta i*
2. *različitim fonološkim analizama.*

Razlika između „silaznih i uzlaznih“ akcenata zasnovana je na kretanju tona unutar akcentovanog sloga. Tonski odnos između akcentovanog sloga i sloga koji mu slijedi doprinosi, također, razlikovanju između ove dvije vrste akcenata. U riječima s uzlaznim akcentima ovaj slog je mnogo viši nego slog koji slijedi iza silaznog akcenta. Obično se ovi unutar slogovni i međuslogovni tonski odnosi javljaju zajedno.² Međutim, odavno je uočeno da u realnom govornom stanju bosanskoga i hrvatskoga jezika postoje odstupanja od pravila ograničenja silaznih akcenata na prvi slog riječi.³

Cilj rada je ustanoviti koliko je utemeljena pretpostavka da se u praksi često odstupa od novoštokavske distribucije akcenata, posebno kod riječi stranoga porijekla. U radu je primijenjena metoda rada koja podrazumijeva upitnik i anketu. Upitnik je na temelju literature pripremljen za potrebe ovoga rada i sadrži pedeset pitanja. Ta pitanja su ustvari akcenatske alternacije koje propituju pojavu silaznih naglasaka na unutarnjem slogu u riječima stranoga porijekla. Anketom je obuhvaćeno sto učenika Travničke gimnazije i Katoličkog školskog centra u Travniku. Prilog se temelji na podacima prikupljenim pomoću dva upitnika kojim se želi ustanoviti zastupljenost pojave odstupanja od klasične akcentuacije hrvatskoga i bosanskoga jezika u govoru mladih u Travniku i okolici.

Silazni akcenti na unutrašnjim slogovima

Pravila o ograničenju silaznih akcenata na prvi slog riječi i da višesložne riječi mogu na unutarnjim slogovima imati samo uzlazne akcente za hrvatske normativce često su bili predmetom rasprave.⁴ Ne toliko često, ali povremeno, posebno kod riječi stranoga porijekla, i bosanski normativci su ukazivali na odstupanje od klasične distribucije naglasaka.⁵

U riječima stranoga porijekla pojavu silaznih akcenata u neinicijalnoj poziciji možemo pratiti u oba jezika. Ta pojava u riječima domaćeg porijekla nije svojstvena prirodi klasične,

² Više o tome vidi u: Alić (2017).

³ Usp. Pranjković (2001), Valjevac (2009).

⁴ Usp. Škarić, Babić, Škavić i Varošaneć (1987), Škarić, Škavić i Varošaneć-Škarić (1996) i Varošaneć-Škarić i Škavić (2001)

⁵ „Tuđice su u naš jezik ulazile u različito vrijeme i iz različitih jezika. Kompleksna leksička izmiješanost domaće i leksike stranog porijekla, podjednako je prisutna u svakom našem standardu, odraz je dinamičke balkanske historije, i izraz leksičke nedostatnosti naših maternjih govora. Ta pojava leksičke interferencije u znatnoj mjeri odrazila se i na neke pojave akcenatske naravi. Među njima su dominantni silazni akcenti u neinicijalnoj poziciji. Iako permanentno upotrebljavani, standardnojezički i stilski funkcionalni, sve do danas, a i danas, silazni akcenti u neinicijalnoj poziciji u posuđenicama ne uklapaju se u standardnojezičku shemu distribucije naših akcenata. Njihova opstojnost u jeziku i pored višedecenijskih lektorskih intervencija u govornim medijima, ne samo da nije ugrozila naš prozodijski sistem. Naprotiv, ponukala nas je da potražimo uzroke ovoj, i bez tuđica poznatoj pojavi.“ (Valjevac 2009: 335).

novoshtokavske distribucije naglasaka, posebno prirodi bosanskoga jezika. Međutim, ne može se zanemariti sporadično uočavanje primjera silaznih akcenata u neinicijalnoj poziciji i u riječima domaćeg porijekla:

- kod višesložnih riječi u kojima akcenat ne prelazi na proklitiku
- u oblicima genitiva množine u kojima uzlazni naglasci često prelaze u silazne⁶
- u superlativu koji poprima svojstva složenice
- kod složenica u kojima druga riječ zadržava svoj silazni naglasak koji se ne prenosi na slog naprijed
- kod skraćenica (silazni naglasak javlja se na posljednjem slogu)

Riječi stranoga porijekla sa silaznim akcentima na unutrašnjem slogu

U ovom radu propitivala se pojava silaznih akcenata na unutrašnjim slogovima u riječima stranoga porijekla. Na osnovu rezultata istraživanja ustvrdilo se u kojoj mjeri je ta pojava prisutna u govoru srednjoškolskih učenika u Travniku., a usporedbom te pojave u govoru učenika koji izučavaju bosanski jezik i učenika koji izučavaju hrvatski jezik uočene su sličnosti i razlike u izgovoru tih riječi kod ovih učenika. U istraživanju se pošlo od pretpostavke da učenici koji govore hrvatski jezik više podliježu pojavi silaznih akcenata na unutrašnjim slogovima u riječima stranoga porijekla. U skladu s tim, očekivalo se da će kod tih učenika biti i manji broj alternacija nego kod učenika koji govore bosanskim jezikom.

Riječi stranoga porijekla sa silaznim akcentima na unutrašnjem slogu mogu se razvrstati u nekoliko skupina:⁷

- strane riječi sa kratkosilaznim akcentom
- strane riječi sa dugosilaznim akcentom
- strane riječi na -ost sa kratkosilaznim akcentom i dužinom
- strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom

Strane riječi sa kratkosilaznim akcentom

Dvosložne i višesložne riječi stranoga porijekla mogu imati kratkosilazni akcenat na unutrašnjem slogu: *resùrs, retùš, reprìnt, referènt, pacijènt, dirigènt, adolescènt, asistènt, ambijènt, realìst, reformìst, romanìst, epizodìst, hedonìst, statìst, renesànsa, relevàntan, referènta, adekvàtno, alarmàntan, imanèntan*.

Kod riječi stranoga porijekla kratkosilazni akcenat na nepočetnom slogu može se realizirati na unutrašnjim i završnim slogovima. U okviru rada, koristit će se podjela na:

- dvosložne riječi sa kratkosilaznim akcentom na ultimi: *resùrs, retùš, reprìnt*
- višesložne riječi sa kratkosilaznim akcentom na ultimi: *referènt, pacijènt, dirigènt, adolescènt, asistènt, ambijènt, realìst, reformìst, romanìst, epizodìst, hedonìst, statìst*
- trosložne i višesložne riječi sa kratkosilaznim akcentom na penultimi: *renesànsa, referènta, adekvàtno, alarmàntan, imanèntan, relevàntan*

⁶ U vezi s tim Pranjković (2001: 301) zaključuje: „Silazni naglasci javljali su se i u nekim oblicima, posebice u oblicima genitiva množine, u kojima uzlazni naglasci često metatoniraju u silazne, a ne prenose se za slog naprijed, dijelom svakako i zbog toga što bi to bio jedini oblik u paradigmi koji bi imao naglasak na tom mjestu.“ Valjevac (2009: 329) napominje da su redukcije kvantiteta običnije u pozicijama kad su dvije ili tri dužine u nizu, kada slijede jedna drugu i da obično u takvim slučajevima, kada je jedan od standardnojezičkih kvantiteta standardne naravi, nastao prenošenjem dugosilaznog akcenta sa unutrašnjeg na prethodni slog, u govoru se dugosilazni akcenat ne prenosi.

⁷ Ovdje se koristi podjela prema akcentu da bi se izbjegle nedoumice.

Analiza odgovora ispitanika koji govore bosanskim jezikom pokazuje da dvosložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi nisu prepoznatljive ovim ispitanicima.

Višesložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi ovi ispitanici izgovaraju različito. Za riječi koje se završavaju na *-nt* običniji je i češći kratkosilazni akcenat na ultimi, a za riječi koje se završavaju na *-ist* češći je kratkouzlazni akcenat na unutrašnjem slogu.

Trosložne i višesložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na penultimi ovi ispitanici izgovaraju različito. Gotovo podjednako koriste i kratkosilazni i kratkouzlazni akcenat na penultimi. Razlog podjednake učestalosti oba oblika može biti taj što ne dolazi do promjene mjesta i trajanja akcenta, promjena se odnosi samo na ton.

Analiza odgovora ispitanika koji govore hrvatskim jezikom pokazuje da su dvosložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi prepoznatljive samo manjem broju ispitanika. Mnogo je češći izgovor ovih riječi sa kratkouzlaznim akcentom na prvom slogu. Na jednom primjeru u riječi *retuš* javlja se i dugouzlazni akcenat na prvom slogu, a razlog može biti rijetka upotreba te riječi kojoj ispitanik možda ne zna značenje.

Višesložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi ovi ispitanici izgovaraju različito. Za riječi koje se završavaju na *-nt* redovito je kratkosilazni akcent na ultimi, a kod riječi koje se završavaju na *-ist* javljaju se i kratkouzlazni i kratkosilazni akcenti. Kod riječi *realist*, *reformist*, *romanist* češći je izgovor sa kratkosilaznim akcentom na ultimi, dok je kod riječi *epizodist*, *hedonist*, *statist* češći izgovor sa kratkouzlaznim akcentom na unutrašnjem, odnosno i prvom slogu. Trosložne i višesložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na penultimi ovi ispitanici redovito izgovaraju s kratkosilaznim akcentom.

Strane riječi sa dugosilaznim akcentom

Dvosložne i višesložne riječi stranoga porijekla mogu imati dugosilazni akcenat na unutrašnjem slogu: *rezimê*, *renomê*, *atašê*, *radijâtor*, *registrâtor*, *recitâtor*, *administrâtor*, *degustâtor*, *organizâtor*, *alumînij*, *auditôrij*, *cijankâlij*, *kritêrij*, *mistêrij*, *teritôrij*, *reperkûsija*, *akvizîcija*, *anestêzija*, *Makedônija*, *degustâtorski*, *organizâtorski*, *realizâtorski*.

Kod riječi stranoga porijekla dugosilazni akcenat na nepočetnom slogu može se realizirati na unutrašnjim i završnim slogovima. U okviru rada, koristit će se podjela na:

- dvosložne i višesložne riječi sa dugosilaznim akcentom na ultimi: *rezimê*, *renomê*, *atašê*
- višesložne riječi sa dugosilaznim akcentom na penultimi: *registrâtor*, *recitâtor*, *administrâtor*, *degustâtor*, *organizâtor*, *alumînij*, *auditôrij*, *cijankâlij*, *kritêrij*, *mistêrij*, *teritôrij*
- višesložne riječi sa dugosilaznim akcentom na trećem slogu od kraja (riječi na *-ija* i *-ski*): *reperkûsija*, *akvizîcija*, *anestêzija*, *Makedônija*, *degustâtorski*, *organizâtorski*, *realizâtorski*

Analiza odgovora ispitanika koji govore bosanskim jezikom pokazuje da dvosložne i višesložne riječi stranoga porijekla ovi ispitanici češće izgovaraju sa dugosilaznim akcentom na ultimi nego sa kratkouzlaznim akcentom na unutrašnjem slogu. Višesložne riječi stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na penultimi ovi ispitanici izgovaraju različito. Višesložne riječi koje se završavaju na *-or* i višesložne riječi koje se završavaju na *-ij*, češće izgovaraju sa

dugosilaznim akcentom na penultimi nego sa kratkouzlaznim akcentom i dužinom. Višesložne riječi stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na trećem slogu od kraja (riječi na *-ija* i *-ski*) ovi ispitanici izgovaraju različito. Češće ove riječi izgovaraju sa dugosilaznim akcentom na trećem slogu od kraja nego sa kratkouzlaznim ili dugouzlaznim akcentom na unutrašnjem slogu.

Analiza odgovora ispitanika koji govore hrvatskim jezikom pokazuje da dvosložne i višesložne riječi stranoga porijekla ovi ispitanici najčešće izgovaraju sa dugosilaznim akcentom na ultimi, a pored vrlo malog broja izgovora sa kratkouzlaznim akcentom, javljaju se različiti izgovori riječi *ataše*. Razlog tome vjerojatno je ispitanicima nepoznato značenje ove riječi. Višesložne riječi stranoga porijekla s nastavkom *-or* i višesložne riječi koje se završavaju na *-ij* kod ovih ispitanika redovito imaju dugosilazni akcenat na penultimi. Višesložne riječi stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na trećem slogu od kraja (riječi na *-ija* i *-ski*) ovi ispitanici najčešće izgovaraju sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu. Izuzetak su riječi s nastavkom *-ija* (*Makedonija* i *reperkusija*) koje manji broj ispitanika izgovara sa kratkouzlaznim akcentom na unutrašnjem slogu.

Višesložne riječi na -ost stranoga porijekla

Višesložne riječi na *-ost* stranoga porijekla mogu imati kratkosilazni akcenat na unutrašnjem slogu i dužinu: *dominàntnōst*, *kompetètnōst*, *kompàktnōst*, *korpulètnōst*, *nekompetètètnōst*, *paralèlnōst*, *polivalètnōst*, *transparètnōst*, *valètnōst*.

Analiza odgovora ispitanika koji govore bosanskim jezikom pokazuje da višesložne riječi na *-ost* stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom ovi ispitanici češće izgovaraju sa kratkouzlaznim nego sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu, dužina ostaje u oba slučaja.

Analiza odgovora ispitanika koji govore hrvatskim jezikom pokazuje da višesložne riječi na *-ost* stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom ovi ispitanici redovito izgovaraju sa kratkosilaznim akcentom i dužinom.

Strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom

Složenice stranoga porijekla mogu imati kratkosilazni i dugosilazni akcenat na unutrašnjem slogu: *dvovalètan*, *interplànetāran*, *kontrovèrzan*, *retroàktīvan*, *videospòt*, *višekomponètan*, *biohēmija*, *duralumīnij*, *hidroizolātor*, *elektrodistrobûcija*, *fotokôpija*, *mistifikātor*, *pedofilija*, *supervīzor*, *retrovīzor*, *televīzija*.

Analiza odgovora ispitanika koji govore bosanskim jezikom pokazuje da složenice stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu ovi ispitanici izgovaraju različito. Češće koriste kratkouzlazni akcenat na unutrašnjem slogu ili dugosilazni akcenat na prvom slogu nego kratkosilazni akcenat na unutrašnjem slogu. Složenice stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu ovi ispitanici izgovaraju različito. Podjednako koriste i dugosilazni i kratkouzlazni akcenat.

Analiza odgovora ispitanika koji govore hrvatskim jezikom pokazuje da složenice stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu ovi ispitanici redovito izgovaraju sa kratkosilaznim akcentom. Izuzetak je riječ *videospot* koju mali broj ispitanika izgovara sa dugosilaznim akcentom na prvom slogu. Složenice stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu ovi ispitanici izgovaraju upravo tako.

Grafički prikaz rezultata istraživanja za bosanski i hrvatski jezik

Tablica 1. *Strane riječi sa kratkosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za bosanski jezik*

Strane riječi sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem ili završnom slogu		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	rèsurs / resürs	rèsurs 100%
2.	rètuš / retüş	rètuš 100%
3.	rèprint / reprìnt	rèprint 100%
4.	refèrent / referènt	refèrent 64%
5.	pacijent / pacijènt	pacijent 50%
6.	dirìgent / dirigènt	dirigènt 82%
7.	adolèscent / adolescènt	adolèscent 73%
8.	asistent / asistènt	asistènt 95%
9.	ambijent / ambijènt	ambijènt 82%
10.	reàlist / realist	reàlist 82%
11.	refòrmist / reformìst	refòrmist 95%
12.	romànist / romanìst	romànist 95%
13.	epizòdist / epizodìst	epizòdist 95%
14.	hedònist / hedonìst	hedònist 68%
15.	stàtist / statìst	stàtist 95%
16.	renesànsa / renesänsa	renesànsa 59%
17.	relevàntan / releväntan	relevàntan 59%
18.	referènca / referënca	referènca 86%
19.	adèkvatno / adekvätno	adèkvatno 100%
20.	alarmàntan / alarmäntan	alarmàntan 73%
21.	imanèntan / imanëntan	imanèntan 55%

Tablica 2. *Strane riječi sa dugosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za bosanski jezik*

Strane riječi sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem ili završnom slogu		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	renòme / renomê	renomê 77%
2.	rezime / rezimê	rezimê 59%
3.	ataše / atašê	atašê 68%
4.	radijātor / radijȃtor	radijȃtor 100%
5.	registrātor / registrȃtor	registrȃtor 95%
6.	recitātor / recitȃtor	recitȃtor 90%
7.	administrātor / administrȃtor	administrȃtor 95%
8.	degùstrātor/ degustȃtor	degustȃtor 95%
9.	organizātor / organizȃtor	organizȃtor 95%
10.	alūmīnij / alumīnij	alumīnij 77%
11.	aùditōrij / auditōrij	auditōrij 95%

12.	cijànkālij / cijankālij	cijankālij	95%
13.	dirèktōrij / direktōrij	direktōrij	100%
14.	kritērij / kritērij	kritērij	90%
15.	mistērij / mistērij	mistērij	68%
16.	Makèdōnija / Makedōnija	Makedōnija	63%
17.	telèvīzija / televīzija	televīzija	90%
18.	reperkūsija / reperkūsija	reperkūsija	90%
19.	anestēzija / anestēzija	anestēzija	55%
20.	organizatorski / organizātorskī	organizātorskī	82%
21.	realizātorski / realizātorskī	realizātorskī	77%

Tablica 3. *Strane riječi na -ost sa kratkosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za bosanski jezik*

Strane riječi na -ost sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	kompāktnōst / kompāktnōst	kompāktnōst 59%
2.	kompetētnōst / kompetētnōst	kompetētnōst 59%
3.	valētnōst / valētnōst	valētnōst 77%

Tablica 4. *Strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za bosanski jezik*

Strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	retroāktīvan / retroāktīvan	retroāktīvan 77%
2.	vīdeospot / videospōt	videospōt 59%
3.	više-komponēntan / više-komponēntan	više-komponēntan 64%
4.	sūpervīzor / supervizōr	sūpervīzor 64%
5.	fotokōpija / fotokōpija	fotokōpija 90%

Tablica 1. *Strane riječi sa kratkosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za hrvatski jezik*

Strane riječi sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem ili završnom slogu		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	rēsurs / resürs	rēsurs 100 %
2.	rètuš / retüş	rètuš 72%
3.	rèprint / reprīnt	rèprint 72%
4.	refèrent / referēnt	referēnt 100%
5.	pacijent / pacijēnt	pacijēnt 100%
6.	dirigent / dirigēnt	dirigēnt 100%
7.	adolēscent / adolescēnt	adolescēnt 100%

8.	asistent / asistènt	asistènt	100%
9.	ambijent / ambijènt	ambijènt	100%
10.	reàlist / realist	realist	63%
11.	refòrmist / reformist	reformist	54%
12.	romànist / romanist	romanist	72%
13.	epizòdist / epizodist	epizòdist	81%
14.	hedònist / hedonist	hedonist	63%
15.	stàtist / statist	statist	100%
16.	renesànsa / renesansa	renesansa	100%
17.	relevàntan / relevantan	relevantan	100%
18.	referèncà / referenca	referenca	100%
19.	adèkvatno / adekvatno	adekvatno	100%
20.	alarmàntan / alarmantan	alarmantan	100%
21.	imanèntan / imanentan	imanentan	100%

Tablica 2. *Strane riječi sa dugosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za hrvatski jezik*

Strane riječi sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem ili završnom slogu			
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici	(u procentima)
1.	renòme / renomê	renomê	90%
2.	rezime / rezimê	rezimê	90%
3.	atàše / atašê	atašê	63%
4.	radijātor / radijator	radijator	100%
5.	registrātor / registrator	registrator	100%
6.	recitātor / recitator	recitator	100%
7.	administrātor / administrator	administrator	100%
8.	degùstrātor / degustator	degustator	100%
9.	organizātor / organizator	organizator	100%
10.	alùmīnij / alumīnij	alumīnij	100%
11.	aùditōrij / auditōrij	auditōrij	100%
12.	cijànkālij / cijankālij	cijankālij	100%
13.	dirèktōrij / direktōrij	direktōrij	100%
14.	kritērij / kritērij	kritērij	100%
15.	mistērij / mistērij	mistērij	100%
16.	Makèdōnija / Makedōnija	Makedōnija	81%
17.	telèvīzija / televīzija	televīzija	100%
18.	reperkūsija / reperkūsija	reperkūsija	81%
19.	anestézija / anestēzija	anestēzija	100%
20.	organizatorski / organizatorskī	organizatorskī	100%
21.	realizātorski / realizatorskī	realizatorskī	90%

Tablica 3. *Strane riječi na -ost sa kratkosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za hrvatski jezik*

Strane riječi na -ost sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	kompäknōst / kompäknōst	kompäknōst 100%
2.	kompetētnōst / kompetētnōst	kompetētnōst 100%
3.	valētnōst / valētnōst	valētnōst 100%

Tablica 4. *Strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom - rezultati istraživanja za hrvatski jezik*

Strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom		
Redni broj	Alternacijski oblici riječi	Frekventniji oblici (u procentima)
1.	retroäktīvan / retroäktīvan	retroäktīvan 100%
2.	vīdeospot / videospöt	videospöt 72%
3.	višekomponēntan / višekomponēntan	višekomponēntan 100%
4.	sùpervīzor / supervizôr	supervizôr 100%
5.	fotokōpija / fotokōpija	fotokōpija 100%

Usporedbeni prikaz stranih riječi sa silaznim akcentima na unutrašnjim slogovima u govoru srednjoškolskih učenika u Travniku

Strane riječi sa kratkosilaznim akcentom

Srednjoškolski učenici u Travniku veoma rijetko izgovaraju dvosložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi. Višesložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi učenici koji govore bosanskim jezikom i učenici koji govore hrvatskim jezikom izgovaraju na isti način; i sa kratkosilaznim akcentom na ultimi i sa kratkouzlaznim akcentom na unutrašnjem slogu. Učenici koji govore hrvatskim jezikom višesložne riječi na *-nt* redovito izgovaraju samo sa kratkosilaznim akcentom. Najviše razlika uočava se kod trosložnih i višesložnih riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na penultimi. Učenici koji govore bosanskim jezikom ove riječi izgovaraju i sa kratkosilaznim i sa kratkouzlaznim akcentom na penultimi. Međutim, ovih alternacija nema kod učenika koji govore hrvatskim jezikom, zabilježeni su samo primjeri sa kratkosilaznim akcentom.

Strane riječi sa dugosilaznim akcentom

Dvosložne i višesložne riječi stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na ultimi srednjoškolski učenici u Travniku izgovaraju upravo tako, zabilježen je relativno mali broj izgovora sa kratkouzlaznim akcentom. Višesložne riječi stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na penultimi učenici koji govore bosanskim jezikom ove riječi češće izgovaraju sa dugosilaznim akcentom na penultimi nego sa kratkouzlaznim akcentom i dužinom, dok učenici koji govore hrvatskim jezikom redovito imaju dugosilazni akcenat na penultimi. Srednjoškolski učenici u Travniku višesložne riječi stranoga porijekla sa dugosilaznim

akcentom na trećem slogu od kraja (riječi na *-ija* i *-ski*) izgovaraju na isti način, najčešće sa dugosilaznim akcentom na trećem slogu od kraja.

Strane riječi na -ost sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom

Kod učenika koji govore hrvatskim jezikom preovladava izgovor ovih riječi sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom, dok je kod učenika koji govore bosanskim jezikom češće zabilježen izgovor sa kratkouzlaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom.

Strane složenice sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom

Srednjoškolski učenici u Travniku složenice stranoga porijekla sa kratkosilaznim i dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu izgovaraju različito jedni od drugih. Učenici koji govore bosanskim jezikom složenice sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu rijetko izgovaraju na takav način, dok je kod učenika koji govore hrvatskim jezikom izgovor sa kratkosilaznim akcentom gotovo redovit. Složenice stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu učenici koji govore bosanskim jezikom ove riječi podjednako izgovaraju i sa dugosilaznim i sa kratkouzlaznim akcentom na unutrašnjem slogu, a učenici koji govore hrvatskim jezikom samo sa dugosilaznim akcentom.

Zaključak

U radu se propitivala zastupljenost silaznih akcenata na unutrašnjim slogovima u govoru srednjoškolskih učenika u Travniku. Najuočljivije razlike u izgovoru stranih riječi sa silaznim akcentima na unutrašnjim slogovima između učenika koji govore bosanskim jezikom i učenika koji govore hrvatskim jezikom jesu:

- dvosložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na ultimi nisu prepoznatljive učenicima koji govore bosanskim jezikom
- trosložne i višesložne riječi stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na penultimi učenici koji govore bosanskim jezikom izgovaraju i sa kratkosilaznim i sa kratkouzlaznim akcentom na penultimi, dok učenici koji govore hrvatskim jezikom ove riječi izgovaraju samo sa kratkosilaznim akcentom
- višesložne riječi na *-ost* stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu i dužinom učenici koji govore bosanskim jezikom češće izgovaraju sa kratkouzlaznim akcentom, a učenici koji govore hrvatskim jezikom sa kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu, dužina ostaje
- složenice stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu učenici koji govore bosanskim jezikom izgovaraju i sa dugosilaznim i kratkouzlaznim akcentom, a učenici koji govore hrvatskim jezikom samo sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu.

Izgovor silaznih akcenata na unutrašnjim slogovima (u procentima od 100%) zabilježen je kod učenika koji govore hrvatskim jezikom u:

- trosložnim i višesložnim riječima stranoga porijekla sa kratkosilaznim akcentom na penultimi
- višesložnim riječima stranoga porijekla koje se završavaju na *-or* i dugosilaznim akcentom na penultimi

- višesložnim riječima stranoga porijekla na *-ost* i kratkosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu
- složenicama stranoga porijekla sa dugosilaznim akcentom na unutrašnjem slogu.

Učenici koji govore bosanskim jezikom silazne akcente na nepočetnom slogu najviše izgovaraju u:

- višesložnim stranim riječima na *-nt* i kratkosilaznim akcentom na ultimi,
- višesložnim stranim riječi na *-or* i *-ij* i dugosilaznim akcentom na penultimi
- i višesložnim stranim riječima na *-ija* i *-ski* i dugosilaznim akcentom na trećem slogu od kraja.

Na osnovu analiziranog korpusa može se reći da učenici koji govore hrvatskim jezikom više odstupaju od klasične, novoštokavske distribucije akcenata u riječima stranoga porijekla od učenika koji govore bosanskim jezikom. Međutim, ne može se zanemariti ni veliki broj alternacija u izgovoru učenika koji govore bosanskim jezikom, a neke riječi stranoga porijekla ovi učenici redovito izgovaraju sa silaznim akcentom na unutrašnjem slogu.⁸

Literatura

1. Alić, E. (2017). Akcenat u standardnom bosanskom jeziku. Sarajevo: Biblioteka Bosnistika.
2. Babić, S. (1982). Učenje književnojezičkog naglasaka. Zagreb: Savremena metodika br. 4, 225-226.
3. Barić E., Lončarić, M. i dr. (1997). Hrvatska gramatika, drugo izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
4. Garde, P. Naglasak (1993). Zagreb: Školska knjiga
5. Halilović, S., Palić, I., Šehović, A. (2010). Rječnik bosanskoga jezika. Sarajevo: Filozofski fakultet.
6. Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. (2000). Gramatika bosanskoga jezika. Zenica: Dom štampe.
7. Nikolić, B. (1970). Osnovi mlađe novoštokavske akcentuacije, Nova serija, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd: Naučno delo.
8. Peco, A. (1991). Akcenti i dužine u srpskohrvatskom jeziku. Beograd: Naučna knjiga.
9. Peco, A. (1971). Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika. Beograd: Naučna knjiga.
10. Pranjeković, I. (2001). Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme. In: Jezik i demokratizacija. Zbornik radova 2001.
11. Stevanović, M. (1991). Knjiga o akcentu književnog jezika. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Narodna biblioteka Srbije.
12. Škarić I., Varošaneć-Škarić, G. (2003). Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na "pogrešne" naglaske. Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002. Zagreb: Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola – hrvatski seminar za strane slaviste, 291-301.
13. Škarić, I., Škavić, Đ., Varošaneć-Škarić, G. (1996). Kako se naglašavaju posuđenice. Jezik 43, 4, 129-138.

⁸ Pranjeković (2001) napominje da svaki standardni jezik treba učiti, ali uspješnije i svrhovitije je ono učenje koje se temelji na realnom govornom stanju pojedine zajednice, nego ono koje počiva na strogim normativnim pravilima kojih se niko ne pridržava.

14. Škarić, I., Babić, Z., Škavić, Đ, Varošaneć, G. (1987). Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi. Govor IV, 2, 139-151.
15. Škavić, Đ., Varošaneć-Škarić, G. (1999). Neke osobitosti hrvatskoga naglasnog sustava. Govor XVI, 1, 25-30.
16. Škarić, I., Lazić, N. (2002). Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. Govor XIX, 1, 5-34.
17. Valjevac, N. (2005). Standardna novoštokavština i bosanskohercegovačka jezička situacija. In: Radovi. XVII. Sarajevo: Institut za jezik.
18. Valjevac, N. (2009). Akcenatske sličnosti i razlike između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika sa posebnim osvrtom na jezik u BiH. Grac – Sarajevo. Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Institut za jezik.
19. Varošaneć-Škarić, G., Škavić, Đ. (2001). Neutralizacija kratkouslznoga i kratkosilznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. Govor XVIII, 2, 87-104.
20. Vukušić, S., Zoričić, I., Vukušić-Grasselli, M. (2007). Naglasak u hrvatskom književnom jeziku. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

FALLING ACCENT ON THE INNER SYLLABLE IN THE SPEECH OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN TRAVNIK

Abstract

The four-accent system is a feature of all Neo-Shtokavian varieties. However, the actual distribution of the accents in lexical and paradigmatic forms can vary significantly. Due to the complexity of the situation, the phonetic and phonological characteristics of Neo-Shtokavian accents have been a subject of disagreement since the very beginning of the research into this topic. The reasons for disagreement can be found in the following – different interpretations related to the primacy of tone or intensity and different phonological analyses. The difference between the „falling and rising“ accents is based on the tone shift within the stressed syllable. The tonal relation between the stressed and the following syllable contributes to the differentiation between these two types of accents. In words with rising accents, that syllable is much higher than in the syllable following a falling accent. These intrasyllabic and intersyllabic tonal relations commonly occur together. It has, however, been established that there are deviations from the norm pertaining to the rule that limits falling accents on the first syllable among the speakers of Bosnian and Croatian language. The objective of this paper is to establish whether the premise of commonly occurring deviations from the Neo-Shtokavian accent distribution, especially with loan words, can be proved.

The occurrence of falling accent in the inner syllable of the loan words in the speech of Travnik is analysed based on research. The analysed corpus and data from two surveys (in Bosnian and Croatian language) will illustrate the current representation of the deviation from the classical accentuation of Bosnian and Croatian language in the speech of highschool students in Travnik.

Key words: *limitation of the falling syllable, inner syllable, loan words, speech of highschool students in Travnik*